

Universita Tomáše Bati ve Zlíně

Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Téma:

Sociální důsledky trestného činu, zanedbání povinné výživy

Vedoucí
bakalářské práce:

PhDr. et. Mgr. Ivo Svoboda

Autor
bakalářské práce:

Štěpán Pernička

Brno 2005

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Zanedbání povinné výživy“ vypracoval sám a použil pouze uvedenou literaturu, právní normy a další materiály.

Nemám námitek proti zapůjčování bakalářské práce se souhlasem katedry a ani proti zveřejnění bakalářské práce nebo její části.

Práce odpovídá právnímu stavu k 31.12.2004

.....
Štěpán Perníčka

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. et Mgr. Ivo Svobodovi za odborné vedení, náměty, připomínky a informace, které mi při zpracování této práce poskytl, a také za pochopení při dokončování této práce.

Rovněž děkuji za odbornou pomoc JUDr. Ing. Aleši Ošťádalovi.

Obsah

Úvod.....	5
1. Výživné	9
1.1 Pojem a význam výživného.....	9
1.2 Druhy zákonných vyživovacích povinností	10
2. Trestní ochrana vyživovací povinnosti.....	12
2.1 Důvod a význam.....	12
2.2 Historický vývoj	13
2.3 Současná právní úprava.....	16
2.4 Dokazování majetkových poměrů povinného, který je podnikatelem.....	17
3. Návrhy de lege ferenda	25
3.1 Novelizace § 213 tr. zákona	25
3.2 Novelizace § 214 tr. zákona	27
3.3 Novelizace § 89 tr. zákona s ohledem na možnost použití § 307 tr. řádu...	28
Závěr.....	30
Resumé.....	31
Anotace a klíčová slova	32
Použitá literatura, právní normy a další materiály	34
Přílohy.....	37

Úvod

Ve své bakalářské práci se chci zabývat problematikou výživného, zejména zanedbáním povinné výživy v návaznosti na současnou právní ochranu matky a dítěte a sociálními důsledky trestného činu „zanedbání povinné výživy“.

Jako vyšetřovatel Policie ČR jsem během své mnohaleté praxe vyšetřoval několik desítek trestných činů zanedbání povinné výživy dle § 213 tr. zákona. Zpravidla se jednalo o neplnění vyživovací povinnosti otců vůči jejich nezletilým dětem, které byly svěřeny do výchovy matek. Při vyšetřování jednotlivých případů jsem postupně zjišťoval zvláštnosti dokazování této trestné činnosti. Téměř vždy se jednalo o snahu vyživovací povinnost neplnit nebo se této povinnosti vyhnout.

Měl jsem dobrý pocit, když se mi podařilo obviněného přesvědčit, aby uhradil dlužné výživné, když jsem byl schopen poskytnout zákonným zástupcům oprávněných osob informace, jak mohou postupovat při vymáhání dlužného výživného a když v rozhodnutí soudu ve věci byla uvedena dlužná částka na výživném stejná jako v návrhu na podání obžaloby. Tento postup byl beze sporu vhodnější, jelikož sociální dopady neplacení výživného měly pro matku i dítě zpravidla velmi neblahé ekonomické následky a důsledkem byl vždy znatelný pokles jejich životní úrovně.

Naopak mi vadilo, že matky nezletilých dětí byly nuceny každých šest měsíců podstupovat ubíjející stereotyp, kdy po podání trestního oznámení byly případně požádány o doplnění podání nebo vysvětlení, a po sdělení obvinění otcí musely vypovídat před vyšetřovatelem, následně pak i před soudem, pokud obviněný nechtěl nebo nemohl dlužné výživné uhradit. Dále mě zaráží, že soudy oprávněným osobám odmítají sdělit výsledek trestního řízení a při nerealizovatelném výkonu rozhodnutí je odkazují, aby podaly návrh na zahájení trestního stíhání pro neplnění vyživovací povinnosti. To jsou důvody, proč jsem si vybral tuto problematiku jako téma bakalářské práce.

Z výše citovaných důvodů chci svojí prací pomoci v teoretické rovině nastínit možnost zjednodušeného a efektivnějšího postupu při vyšetřování a dokazování těchto případů a s využitím návrhu novelizace trestního zákona na úseku vyživovací povinnosti tak alespoň částečně omezit nedůstojný stereotyp, kdy matky musí mnohdy velice

ponižujícím způsobem dokazovat skutečnosti uvedené v trestním oznámení, opodstatněnost svých nároků apod. Rovněž chci poukázat na to, že nepovažuji za správné, aby se matka musela doprošovat oprávněných nároků, které má zaručeny Listinou základních práv a svobod a zákony ČR. Je také neetické, aby v konečné fázi bylo výsledkem konání orgánu péče o dítě a soudu jen forma spíše symbolické platby, nesoucí hrdý název „výživné“.

Proto chci ve své práci názorně ukázat, jakým způsobem probíhal historický vývoj v souvislosti s neplacením výživného na našem území. Chci vysvětlit, co to vlastně výživné je, jaké jsou druhy vyživovacích povinností a dále chci poukázat na složitost dokazování této trestné činnosti a v souvislosti s tímto navrhnout možnost řešení a to formou novelizace § 213, §214 a §89 tr. zákona.

V této práci chci shromáždit materiály, které vypovídají o vývoji tr. činu zanedbání povinné výživy i o formách vyhýbání se této povinnosti. Chci statisticky a graficky ukázat vývoj této trestné činnosti ve městě Brně za období roku 2000 do roku 2004. Na základě těchto skutečností uvádím pak návrhy de lege ferenda.

Použité odborné pojmy a výrazy:

Jelikož bude v této práci používáno odborné terminologie jak z oblasti pedagogiky a sociální práce, tak právní vědy, považuji za vhodné pro orientaci v textu tyto výrazy a pojmy uvést a komentovat.

Trestně právní ochrana vyživovací povinnosti: zajištění plnění vyživovací povinnosti prostřednictvím újmy ukládané soudem fyzické osobě

Výživné: jedná se o částku, kterou určuje soud, pokud se rodiče neshodnou a v písemné dohodě neuvedou konkrétní částku sami. Tato částka je určena na výživu dítěte, tedy nikoli na další oprávněné náklady.

Oprávněné náklady na dítě: jedná se o náklady na dítě, které nejsou součástí vyživovací povinnosti, nicméně je povinnost obou rodičů na ně přispět. Jde zpravidla o větší neopakovatelné částky náhrad oprávněných nákladů, např. koupě speciálních dioptrických brýlí, ozdravný pobyt v léčebném zařízení, školu v přírodě, nákup počítače apod.

Vyživovací povinnost: Povinnost poskytovat prostředky na výživu a výchovu jiné osoby (z římského práva alimentační povinnost)

Majetkové poměry (možnosti): souhrnné jmění existující ve formě peněžní, movité i nemovité

Znak vyhybání se: jednání povinné osoby směřující nejen k neplnění, nebo zbavení se vyživovací povinnosti, ale i k jejímu zmaření, stížení nebo oddálení

Návrhy de lege ferenda: z hlediska připravovaného zákona

Návrhy de lege lata: z hlediska platného zákona

Osobní potřeby: vše, co je pro jedince potřebné k dalšímu životu, k zachování jeho výživy a výchovy

Osoby blízké: osoby, jejichž vymezení a důsledky s tím spojené upravuje občanský zákoník. V trestním právu hmotném se osobou blízkou rozumí příbuzní v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel

Úmysl: forma zavinění v právu, kdy pachatel chtěl svým jednáním způsobit určitý následek (úmysl přímý), nebo byl srozuměn s tím, že následek nastane (úmysl nepřímý)

Nedbalost: pachatel věděl, že určité následky mohou nastat, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že nenastanou (neznalost vědomá), pachatel nevěděl a ani nechtěl určité následky způsobit, i když to vzhledem k okolnostem vědět měl (neznalost nevědomá)

Oprávněná osoba: rozumí se tím osoba, nebo instituce, které bylo dítě svěřeno do péče, nebo osoba, případně instituce, která se o dítě nepřetržitě stará. Pravdou je, že se jedná zpravidla o matku, nicméně v současné době to stále ve větší míře je i otec a může se jednat i o výchovný ústav, prarodiče, případně jiná osoba dle určení soudu.

Ad absurdum: až k nesmyslnosti, pošetile, nevhodně

Kulpózní jednání: trestný čin spáchaný z nedbalosti

Exces: vybočení z mezí, nestřídmost, výstřelek

Etika: nauka o pravidlech mravního jednání a mravních zásadách

Mravní norma: stanovení přijatelnosti určitých způsobů lidského jednání

1. Výživné

1.1 Pojem a význam výživného

Pojem výživné nemá pevnou zákonnou definici. V právních předpisech a v právní praxi je používán buď jako označení celého institutu rodinného práva anebo jako vlastní plnění vyživovací povinnosti.¹ Tento pojem byl používán již v římském právu, o čemž svědčí dodnes platné latinské právní výroky jako např. „alimenta cum vita finiuntur“ – nárok na výživné končí zároveň se životem (smrtí) či „alimenta pro modo facultatium erunt praebenda“ – výživné se má poskytovat úměrně podle (majetkových) možností².

Pod pojmem výživného „je třeba rozumět zabezpečování a úhradu osobních potřeb oprávněných fyzických osob, nejenom tedy zabezpečení výživy ve vlastním slova smyslu, ale i uspokojení ostatních hmotných a kulturních potřeb oprávněného subjektu v rozsahu, který je dán odlišně podle jednotlivých vyživovacích povinností“.³

Z hlediska trestního práva rozlišujeme tzv. zákonnou vyživovací povinnost, jejíž jednotlivé druhy jsou stanoveny zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, a vyživovací povinnost vyplývající ze smlouvy (např. druha a družky, snoubenců či osob stejného pohlaví žijících v partnerském stavu) nebo z nároku na výživné ve formě peněžitého důchodu mezi škůdce a pozůstalými, kterým poškozený výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat, pokud tyto náklady nejsou hrazeny dávkami důchodového zabezpečení.⁴

Výživné tedy plní společensko-ekonomickou funkci, kdy společensky nejvýznamnější je vyživovací povinnost rodičů k dětem, přičemž nelze přehlédnout ani korektivní funkci jeho právní úpravy, která usiluje zajistit i pro poruchové případy plnění výživného pravidelně, řádně a v rozsahu, který odpovídá jeho funkci v rodině.⁵

¹ Nová, H., Těžká, O. *Vyživovací povinnost (Praktická příručka a vzory)*, 1. vydání. Linde, Praha: 1995; s. 6

² Rebro, K. *Latinské právní výrazy a výroky*, 1. vydání. Praha: Ivo Železný, 1999, s. 29

³ Hendrych, D. a kol. *Právní slovník*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 1077

⁴ viz § 448 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

⁵ Nová, H., Těžká, O. *Vyživovací povinnost (Praktická příručka a vzory)*, 1. vydání. Praha: Linde, 1995, s. 10-12

Pro porovnání a objasnění celé věci uvádím další formy vyživovacích povinností, jak jsou uvedeny v zákoně č. 94/1963 Sb. o rodině.

1.2 Druhy zákonných vyživovacích povinností

Zákon o rodině stanovuje a upravuje v níže uvedených ustanoveních tyto vyživovací povinnosti:

- vyživovací povinnost rodičů a dětí (§ 85 a § 87)
- vyživovací povinnost mezi osvojitelem a osvojencem založená osvojením (§ 63)
- vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými (§ 88)
- vyživovací povinnost mezi manžely (§ 91)
- příspěvek na výživu rozvedeného manžela (§ 92)
- příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce (§ 95)

Vznik, rozsah, formy, změny a zánik těchto vyživovacích povinností jsou upraveny příslušnými ustanoveními zákona o rodině a ustanovením § 7 občanského zákoníku.

Například vyživovací povinnost rodičů k dětem zaniká absolutně smrtí oprávněného či povinného (§ 7 odst. 2 občanského zákoníku) a při nezrušitelném osvojení dítěte (§ 72 odst. 1 a § 73 odst. 1 zákona o rodině). Relativně zaniká nejčastěji v okamžiku, kdy dítě nabylo schopnosti samo se živit (§ 85 odst. 1 zákona o rodině), není však vázaná na dosažení určité věkové hranice, např. zletilosti. „Povinnost rodičů vyživovat dítě, které studuje a připravuje se na své budoucí povolání, trvá do té doby, dokud dítě neukončí úspěšně studium (středoškolské, nadstavbové, vysokoškolské denního směru).“ To neplatí pro studium na dalším typu školy stejné úrovně.

Může také nastat obnovení této vyživovací povinnosti např. pozdějším přijetím na vysokou školu či zhoršením zdravotního stavu dítěte, které z tohoto důvodu není schopno samo se

živit, případně při zrušení osvojení (§ 73 odst. 2 zákona o rodině).

Vyživovací povinnost mezi manžely sice předchází vyživovací povinnosti rodičů k dětem, tato však trvá i nadále, pokud manžel dítěte není schopen zabezpečit mu výživu např. u studentského manželství.⁶

⁶ Hantáková, I. *Vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi*. Praha: Policejní akademie ČR, Katedra soukromoprávních disciplin, 1997 (ZP 494), s. 9-10

2. Trestní ochrana vyživovací povinnosti

2.1 *Důvod a význam*

Důvodem zavedení trestněprávní ochrany vyživovací povinnosti v třicátých letech minulého století byly především velmi těžké sociální a ekonomické poměry matek pečujících o děti nemanželské nebo děti z rozvrácených rodin. Tyto matky nebyly samy schopny zajistit dostatečnou výživu svých dětí a byly odkazovány na nedostatečnou veřejnou dobročinnost a péči domovských obcí.⁷ Současně nebyly k dispozici jiné účinné právní prostředky, jak tyto otce donutit k plnění vyživovací povinnosti.

Přestože trestněprávní úprava vyživovací povinnosti prošla několika níže popsányi změnami, došlo ke zrovnoprávnění postavení nemanželských dětí i jejich svobodných matek ve společnosti, která je přinejmenším ekonomicky, sociálně a kulturně na podstatně vyšším stupni vývoje, a je vybudován poměrně funkční systém sociálního zabezpečení, potřeba této trestněprávní ochrany trvá i v současnosti.

Je ekonomicky neúnosné a zcela v rozporu s morálními zásadami moderní demokratické společnosti, aby tato zcela a natrvalo převzala plnění vyživovací povinnosti za povinného. Současně stále neexistují jiné účinné mimotrestní právní prostředky, které by donutily povinného dostát této povinnosti, pokud nechce pracovat a je nemajetný, či často střídá zaměstnání a místo pobytu.

Účinnost preventivního působení trestněprávní ochrany vyživovací povinnosti na potencionální pachatele je obtížné zjistit či odhadnout. Je však statisticky doloženo, že díky kombinaci hrozby uložení trestu odnětí svobody a slibu zániku trestnosti se daří řadu pachatelů trestného činu zanedbání povinné výživy v průběhu trestního řízení donutit dlužné výživné zcela uhradit.

⁷ Dolenský, A. *Zanedbání povinné výživy*. AUC Iuridica, 1964, č. 2, s. 9-10

2.2 *Historický vývoj*

První trestněprávní ochrana vyživovací povinnosti byla na našem území zavedena zákonem č. 4/1931 Sb., na ochranu osob oprávněných požadovati výživu, výchovu a zaopatření.⁸ V této normě bylo mimo další uvedeno v § 8, že: „Kdo úmyslně nebo z hrubé nedbalosti neplní svoji povinnost vyživovací nebo zaopatřiti jiného, takže oprávněný je vydán nouzi nebo že musí, aby nebyl vydán nouzi, býti podporován odjinud, budiž potrestán soudem za přestupek tuhým vězením od jednoho týdne do šesti měsíců; vedle trestu na svobodě budiž vyslovena ztráta volebního práva do obcí“. Dále bylo uvedeno, že: „Trestný není kdo mohl důvodně spoléhati, že nouze bude odvrácena podporou jiné osoby, k tomu způsobilejší a podle ustanovení soukromého práva alespoň podpůrně povinné a dále ten, kdo nemohl nouzi odvrátiti bez ohrožení výživy vlastní nebo výživy osoby alespoň stejně blízké jako osoba ohrožená, leč by porušení své povinnosti zavinil tím, že úmyslně zanedbal výdělečnou činnost k jejímu splnění potřebnou, nebo tím, že úmyslně možnost jejího splnění zmařil nebo ztížil.

V § 9 uvedeného zákona č. 4/1931 Sb., na ochranu osob oprávněných požadovati výživu, výchovu a zaopatření je dále uvedeno, že: „Trestný čin uvedený v § 8 se stíhá veřejnou obžalobou, ale jen na návrh. K návrhu je oprávněna osoba, která má právo na výživu nebo zaopatření. Není-li oprávněná osoba svéprávná, je místo ní oprávněn k návrhu poručenský (opatrovnický) soud (úřad). Dokud oprávněný neučinil návrh na stíhání, je jakékoli stíhání vyloučeno. Návrh může býti odvolán, dokud soud první stolice nepočal prohlašovati rozsudek. Zřekl-li se oprávněný svého práva k návrhu neb odvolal-li jej, nemůže pak již pro tento čin návrh platně učiniti“. Dále je uvedeno, že: „Trestnost činu uvedeného v § 8 pomíjí, jestliže čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel napravil veškerou skutečnou škodu z něho vzešlou dříve, než soud první stolice počal prohlašovati rozsudek“.

Jak vyplývá z těchto ustanovení, pachatel se tímto jednáním dopouštěl pouze přestupku, který byl stíhán veřejnou žalobou, ale jen na návrh oprávněné osoby resp. na návrh poručenského (opatrovnického) soudu (úřadu). Současně tato úprava již obsahuje ustanovení o účinné lítosti.

⁸ Text vyhledán pomocí Právního informačního systému ASPI – verze StudentASPI

K tomu uvádí Dolenský: „Domnívám se, že zákon č. 4/1931 Sb. se poctivě snažil uplatnit trestní ochranu alimentární povinnosti, někde ji dokonce až přeháněl. Tak zákon nečiní rozdíl mezi vyživovací povinností založenou na rodinném právu a povinnostmi plynoucími ze smlouvy, z dědického práva aj. Zbytečně postihuje i kulpózní jednání...Na druhé straně však nelze upřít oprávnění výtkám, že exkulpační důvody a znak nouze ochranu zeslabují; zde však mohla a měla pomoci judikatura.“⁹

Tato trestněprávní ochrana vyživovací povinnosti byla nahrazena a posílena zákonem č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních, v těchto ustanoveních:¹⁰ Tam se v § 42 a následujících mimo jiné uvádí: „Kdo úmyslně neplní svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného nebo se takové povinnosti vyhýbá, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do dvou let. Tuhým vězením od tří měsíců do tří let bude viník potrestán, je-li činem uvedeným v odstavci 1 ohroženo zdraví oprávněné osoby nebo je-li tu jiná zvlášť přitěžující okolnost. Dále je uvedeno, že odsuzuje-li soud viníka pro čin uvedený v odstavci 1 k tuhému vězení na dobu delší než jeden rok, vysloví ztrátu čestných práv občanských.

V ustanovení § 43 bylo dále uvedeno, že: „Kdo z nedbalosti neplní svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán pro přečin tuhým vězením do jednoho roku. Tuhým vězením od tří měsíců do dvou let bude viník potrestán, je-li činem uvedeným v odstavci 1 ohroženo zdraví oprávněné osoby nebo je-li tu jiná zvlášť přitěžující okolnost“. V § 44 uvedené normy se uvádělo, že : „Pro čin uvedený v § 42 nebo v § 43 není pachatel trestný, jestliže svou povinnost dodatečně splní dříve, než soud první stolice počne prohlašovat rozsudek, a nemá-li takový čin trvale nepříznivých následků“.

Z uvedených historických pramenů je zřejmé, že postupem doby došlo k upřesnění, specializaci a posílení právního vědomí obyvatel do té míry, že bylo, zjevně vzhledem ke společenskému tlaku, přistoupeno k větší razanci a akceleraci vymáhání vyživovací povinnosti a dále i k uvedení ustanovení, které přísněji postihovalo nedbalostní formu této specifické trestné činnosti. Jak dále vyplývá ze srovnání, tato úprava zužuje trestněprávní ochranu na ochranu pouze zákonné vyživovací povinnosti a k trestnosti již stačí pouhé její neplnění. Jsou zde vyšší trestní sazby, a to podle zavinění úmyslného a

⁹ Dolenský, A. Zanedbání povinné výživy. AUC Iuridica, 1964, č. 2, s. 11

z nedbalosti a kvalifikované případy jsou ještě přísněji trestné. K zahájení stíhání již není třeba návrh oprávněných subjektů a odpadly zvláštní důvody beztrestnosti.¹¹

Trestněprávní ochrana zákonné vyživovací povinnosti byla následně přenesena s určitými změnami do zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon, a to do ustanovení §§ 210 - 211. Zde se uvádí, že zanedbáním povinné výživy se rozumí to, že: „kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok“ a dále to, že: „kdo se vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta“. Zde je také uvedeno, že. „odnětím svobody na tři měsíce až na tři léta bude pachatel potrestán, je-li oprávněná osoba činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 vydána nouzi nebo jinému nebezpečí“. Dále je pamatováno na to, že. „pro zanedbání povinné výživy podle § 210 není pachatel trestný, jestliže takový čin nemá trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splní dříve, než soud první stolice počne vyhlašovat rozsudek“.

Výstižně tyto změny komentuje Dolenský „Kromě změn stylistických, terminologických a takových, jež plynuly ze struktury nového zákona (přečin – trestný čin, tuhé vězení – odnětí svobody), spojil trestní zákon neplnění vyživovací povinnosti úmyslné i z nedbalosti do prvního odstavce svého § 210, od pouhého neplnění odlišil vyhýbání se takové povinnosti (§ 210 odst. 2) a jako společnou zvláště přitěžující okolnost uvedl vydání oprávněné osoby nouzi nebo jinému nebezpečí...Základním kritériem pro rozlišení jednotlivých případů není tu rozdíl mezi jednáním úmyslným a z nedbalosti, který zde má minimální praktický význam, neboť naprostá většina činů toho druhu je úmyslná. Základní kritérium se přesouvá do objektivní stránky, tj. do rozdílu mezi neplněním a vyhýbáním se vyživovací povinnosti. Vhodnější jsou i podmínky pro použití přísnější sazby, neboť nové ustanovení je konkrétnější.“¹²

¹⁰ Text vyhledán pomocí Právního informačního systému ASPI – verze StudentASPI

¹¹ Dolenský, A. *Zanedbání povinné výživy*. AUC Iuridica, 1964, č. 2, , s. 11

¹² Dolenský, A. *Zanedbání povinné výživy*. AUC Iuridica, 1964, č. 2, , s. 11-12

2.3 Současná právní úprava

Ustanovení § 210 a 211 zákona č. 86/1950 Sb. byla přenesena s nepodstatnými změnami i do současné podoby zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, do ustanovení § 213, kde se v oblasti zanedbání povinné výživy stanoví: „Kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok“. Dále se stanoví, že: „kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta“ a „odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán, vydá-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 oprávněnou osobu nebezpečí nouze“.

V ustanovení § 214 zák. č. 140/1961 Sb., trestního zákona v platném znění je i ustanovení o účinné lítosti, kdy tento institut by měl napomoci rychlejšímu a mimosoudnímu doplacení dlužné částky výživného a to slovy: „Trestnost zanedbání povinné výživy (§ 213) zaniká, jestliže trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek“. Zde je v současné prostor pro jednání a dohody o mimosoudním dorovnání dluhu aniž by došlo k postihu povinného, který dlužnou částku může doplatit a to zpravidla bez trestně právní sankce. Pravdou je i to, že tento institut bývá často zneužíván, a to tím způsobem, že dojde k odvrácení trestně právního postihu doplacením jen části dluhu a po zastavení řízení se situace s neplacením celá opakuje. Zde vidím možnost k úpravě současného ustanovení vedoucí k posílení právní jistoty oprávněné osoby, tedy zejména dítěte.

Ze srovnání vyplývá, že prakticky došlo k jedné věcné a jedné formulační změně. U kvalifikované skutkové podstaty tohoto trestného činu byla zvýšena dolní hranice trestu ze tří na šest měsíců a formulace „je-li oprávněná osoba činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 vydána nouzi nebo jinému nebezpečí“ byla nahrazena formulací „vydá-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 oprávněnou osobu nebezpečí nouze“. Ve zvláštním ustanovení o účinné lítosti (§ 214) došlo pouze ke stylistické změně.

Přestože v průběhu čtyřiceti let a zejména po roce 1989 došlo ke značným změnám ve společnosti, které se odrazily mimo jiné ve zvýšení rozvodovosti, počtu dětí narozených mimo manželství, mobility pracovní síly a nezaměstnanosti, což se projevuje při neplnění vyživovací povinnosti, je zarážející, že přes mnohé novelizace stále platí

konstatování Dolenského: „ ustanovení § 213 a 214 trestního zákona z roku 1961 nedoznala od vydání tohoto zákona dodnes žádných změn“.¹³

2.4 Dokazování majetkových poměrů povinného, který je podnikatelem

V současné době je řada povinných osob samostatně výdělečně činná jako např. řemeslníci, prodejci, taxikáři atd. Tyto osoby při výslechu často uvádějí, že jsou prakticky nemajetné a jejich podnikání není ziskové. Naopak zákonní zástupci oprávněných dětí uvádějí, že dle jejich názoru jsou majetkové poměry povinných velmi dobré, protože jezdí drahými auty, chlubí se vysokou životní úrovní např. drahou dovolenou v zahraničí nebo nákladným standardem bydlení apod.

Velmi poučné pro dokazování je odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Tz 114/2001, kde se mimo jiné praví: „...nebyly zkoumány majetkové poměry obviněného v širším slova smyslu, neboť i to je jedním z kritérií při určování výše výživného (viz ustanovení § 96 odst. 1 zákona o rodině). Dítě má totiž právo podílet se na životní úrovni svých rodičů (viz ustanovení § 85 odst. 2 věta druhá zákona o rodině). Při hodnocení majetkových poměrů rodiče je nutno přihlédnout nejen k fakticky dosahovaným příjmům, ale k celkové sumě jeho movitého i nemovitého majetku a ke způsobu života, který vede. Jedná se např. o to, zda rodič vlastní nemovitosti, motorová vozidla, nákladné pracovní pomůcky atd. a jakou vykazuje celkovou životní úroveň, např. v podobě způsobu využívání volného času, trávení dovolené apod. Jestliže by bylo zjištěno, že příjmy rodiče, který je podnikatelem, po odečtení výdajů (nákladů) na jejich dosažení, zajištění a udržení jsou mimořádně nízké, je třeba povést další dokazování ke zjištění schopností a možností tohoto rodiče z hledisek ustanovení § 85 odst. 2 a § 96 odst. 1 zákona o rodině. Zejména je nutné zabývat se tím, jaký charakter mají jednotlivé výdaje

¹³ Dolenský, A. *Zanedbání povinné výživy*. AUC Iuridica, 1964, č. 2, , s. 12

(náklady) pro dosažení, zajištění a udržení příjmů uplatněných rodičem v daňovém přiznání a zda k některým z nich při zkoumání možnosti takového rodiče k plnění jeho vyživovací povinnosti nelze přihlídnout stejně jako k jeho ostatním příjmům. Protože fyzická osoba provozující podnikatelskou činnost, která prokazuje pro daňové účely své výdaje vynaložené na dosažení, zajištění a udržení příjmů, je jako účetní jednotka povinna vést peněžní deník obsahující mj. údaje o výdajích celkem a v členění požadovaném pro daňové účely, bylo možno potřebná zjištění o charakteru výdajů obviněného zjistit z tohoto peněžního deníku, ohledně něhož měl být obviněný vyzván k předložení soudu postupem podle § 78 tr. řádu, eventuálně mělo být rozhodnuto o jeho odnětí ve smyslu § 79 tr. řádu“.

Lze proto vyslovit dílčí závěr v tom smyslu, že pro posouzení výdělkových možností obviněného pro účely stanovení výživného byl kromě jeho vlastní výpovědi rozhodující i objektivizovaný stav jeho příjmů, jichž dosáhl na základě daňového přiznání (eventuálně obsah peněžního deníku vypovídající o charakteru a výši výdajů, které v rozhodném období na dosažení příjmů vynaložil). Neméně důležitý byl i objektivně zjištěný stav jeho movitého, případně nemovitého majetku i způsob vedení života v rozhodném období¹⁴.

V přípravném řízení by prakticky přicházelo v úvahu zajištění originálu či ověřené kopie peněžního deníku jako věci důležité pro trestní řízení ve smyslu § 78 tr. řádu, aby se předešlo situaci, že by obviněný před soudem prohlásil, že tento peněžní deník mu byl odcizen či zničen. Určitě by takový postup policejního orgánu vzhledem k možnosti uložení pořádkové pokuty až do výše 50.000,- Kč podle § 66 tr. řádu a dokonce i vykonání domovní prohlídky podle § 83 tr. řádu nebo prohlídky jiných prostor a pozemků podle § 83a tr. řádu přiměl obviněného k zamyšlení, zda nebude lépe uhradit dlužné výživné.

V trestním řízení pro trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 213 tr. zákona může státní zástupce a soud dle § 8 odst. 2 tr. řádu požadovat pouze údaje, které jsou předmětem bankovního tajemství a údaje z evidence cenných papírů, nemůže však požadovat údaje získané při správě daní, neboť v ustanovení § 24 odst. 5 zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, není tento trestný čin mezi

¹⁴ Balák, F., Púry, F. a kol. *Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu*, Svazek 7, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 221-222

taxativně uvedenými trestnými činy, pro které lze poskytnout tyto údaje pro účely trestního řízení.

V ustanovení § 24 odst. 6 písm. c) tohoto zákona je však uvedeno, že pracovníci správce daně jsou povinni na dožádání poskytovat soudům z informací získaných v daňovém řízení údaje o základu daně z příjmů, z podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti, z kapitálového majetku, z pronájmu a ostatních příjmů fyzické osoby pro účely rozhodnutí o výživném.

Dle mého názoru by soud v případě důkazní nouze mohl požadovat tyto údaje dle § 8 odst. 1 tr. řádu pro účely stanovení vyživovací povinnosti v předmětném období, což lze jistě považovat za rozhodnutí o výživném, neboť tyto údaje jsou nezbytné pro objektivní posouzení výdělkových možností obviněného.

Dalším příkladem současné nedokonalosti je dokazování majetkových poměrů a potřeb oprávněné osoby a dítěte. Jedná se o pravidelně opakovaný, svým způsobem perzekuční akt, který musí oprávněná osoba absolvovat na orgánech státní správy, aby krkolomným způsobem dokazovala opodstatněnost požadavku příspěvku na výživu a domácnost ve smyslu § 96 odst.3 zákona č. 100/88 Sb. a nebo příspěvku na výživu dítěte ve smyslu § 100 zák. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Tento akt je opakován při každé změně podmínek, např. alimenty nejsou rok hrazeny, ale po roce dojde k platbě alimentů ve třech případech. Nároky oprávněné osoby na vyplácení dávek zaniknou a celý kolotoč je třeba absolvovat znova poté, co alimenty po třech měsících nejsou pravidelně hrazeny.

Stejným problémem je i požadavek na jednorázový příspěvek na zakoupení potřeb pro dítě podle § 74 odst.1 zákona č.100/88 ve znění pozdějších předpisů, kdy je třeba, aby oprávněná osoba upřednostnila nákup zimních věcí pro dítě, úhradu školy v přírodě, zakoupení psacího stolu, případně počítače, který je v současné době v určitém věku dítěte nepostradatelný.

Ze zkušeností a z praxe je zřejmé, že prokazování nároků oprávněné osoby je velice složitý proces, který je velmi náročný na čas a mnohé oprávněné osoby ani neznají veškeré možnosti a prostředky, jak se svého práva domoci.

Je-li oprávněná osoba zaměstnána, je celá věc ještě podstatně komplikovanější a to jak ze strany zaměstnavatele, při opakovaných žádostech o uvolnění ze zaměstnání, tak i další skutečností a to je tradiční čekání ve frontách na Úřadech městské části apod.

Dokazování znaku „vyhýbání“

Velmi výstižně je definován znak vyhýbání se plnění vyživovací povinnosti v komentáři: „Vyhýbáním se zde rozumí jednání pachatele, který nejen svoji povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného neplní, ale podniká též kroky k tomu, aby se této své povinnosti zbavil nebo aby zmařil či podstatně ztížil anebo oddálil možnost vymáhání nároku na výživné (např. mění často zaměstnání, aniž k tomu má závažný důvod, záměrně vstoupí do pracovního poměru, kde dosahuje podstatně nižšího výdělku než v předchozím zaměstnání, pracuje jen v tzv. sezónních či brigádních zaměstnáních nebo zašantročuje svůj majetek apod.). V případě, že osoba která má alimentární povinnost a odpykává si trest odnětí svobody, v němž byla zařazena do práce, bezdůvodně odmítá pracovat (srov. § 29 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých předpisů) anebo si úmyslně přivodí pracovní neschopnost (např. sebepoškozením), lze i takové jednání posoudit jako vyhýbání se vyživovací povinností“.¹⁵

Při dokazování znaku „vyhýbání“ je třeba nejdříve od povinného při výslechu zjistit, v jakém oboru je vyučen, resp. jakého vzdělání dosáhl a v jakém oboru, následnou praxi, zda a jaká zaměstnání vykonával v době neplnění vyživovací povinnosti včetně názvu a adresy zaměstnavatelů někdy i zaměstnání předcházející, výši mzdy, platu či odměny a důvod ukončení jednotlivých pracovních poměrů. Povinní zpravidla uvádějí, že pracovní poměr byl ukončen ve zkušební době či dohodou, nebo tak učinil sám, aby si našel lépe placené zaměstnání. Někdy povinní nejsou schopni či nechtějí uvést bližší údaje o svých bývalých zaměstnavatelích. Následně u úřadu práce v místě trvalého pobytu povinného lze vyžádat „Přehled evidencí a historie zaměstnání uchazeče“, ze kterého lze zjistit doby jednotlivých evidencí na úřadu práce, důvody vyřazení (např. dohoda - při získání zaměstnání, vlastní žádost o vyřazení, sankční vyřazení) a dále zprávu o

¹⁵ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. *Trestní zákon, komentář*, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 1091

jednotlivých zaměstnavatelích a z jakého důvodu bylo či nebylo uchazeči o zaměstnání přiznáno hmotné zabezpečení, v kladném případě je zaslán výpis „Záznamy o poskytnutém hmotném zabezpečení“, v němž je mimo jiné uvedeno datum vyplacení, za kolik kalendářních dnů a částka. Od příslušné okresní (městské) správy sociálního zabezpečení lze zjistit, zda byl povinný veden v evidenci zaměstnanců malých organizací (tj. do dvaceti pěti zaměstnanců) včetně adres zaměstnavatelů a zda byl v pracovní neschopnosti a v kladném případě výši vyplacených dávek nemocenského pojištění a za jaké období. Výsledkem oprávněné osoby nebo zákonného zástupce lze zpravidla získat informace o zaměstnání a zaměstnavatelích povinného a také v jakém oboru byl vyučen či jakého dalšího vzdělání dosáhl.

Následuje žádost všem takto zjištěným zaměstnavatelům o podání zprávy o době a druhu pracovního poměru, důvodu ukončení eventuálně na čí návrh, dále o pracovním zařazení, dosaženém průměrném měsíčním příjmu včetně rozpisu dnů výplaty a částek a o předchozí zaměstnavateli. Předchozí zaměstnavatel totiž vyplňuje „Potvrzení při změně zaměstnání“ (zápočtový list), který pracovník odevzdává následujícímu zaměstnavateli. Takto lze zpravidla zjistit všechny legální zaměstnavatele povinného v šetřeném období. Někdy však nastávají problémy s tím, že zaměstnavatelé mění adresy, zanikají, vstupují do jiných podniků apod.

Pokud byl povinný sankčně vyřazen, je třeba dále vyžádat od úřadu práce kopii příslušného rozhodnutí s vyznačením právní moci, v jehož odůvodnění jsou uvedeny skutečnosti, které vedly k tomuto vyřazení. „Zkušební“ uchazeč o zaměstnání, který nechce pracovat nebo nechce být legálně zaměstnán, se však nenechá sankčně vyřadit z evidence. Dostavuje se na jednání na úřad práce a s doporučenkami se dostavuje k nabídnutým zaměstnavatelům. Zaměstnavatel na vytištěném formuláři „Oznámení o přijetí pracovníka“ zaškrtně z variant „výsledek jednání“: Místo obsazené/ Nabídnuté jiné místo/ Přijat dne/ Pracovní zařazení/ Místo odmítl/ Nebyl přijat z důvodu Takový uchazeč dokáže evokovat u přijímacího pracovníka averzi vůči sobě např. nevhodným oblečením či chováním a dokáže jej hravě přesvědčit, že nezvládne vykonávat nabízené zaměstnání, čímž dosáhne toho, že přijímací pracovník zaškrtně variantu „místo obsazené“.

Pokud však povinný je sankčně vyřazen proto, že se bez omluvy nedostavoval na jednání na úřad práce nebo nabízená místa bezdůvodně odmítl, je tím podle mě znak „vyhýbání“ jednoznačně prokázán.

V případě ukončení pracovního poměru je potřeba zjistit, kdo učinil návrh, zda zaměstnavatel nebo povinný a jaký byl skutečný důvod ukončení pracovního poměru. Skutečný důvod nemusí být uveden v dohodě o rozvázání pracovního poměru. Někdy jej lze vyvodit ze zprávy o pracovní morálce povinného, jindy poskytne při výsledku cenné informace oprávněná osoba resp. její zákonný zástupce, když např. uvede, že povinný míval i několikadenní absence, které zakrýval dodatečným čerpáním dovolené, protože po požití alkoholu se nemohl dostavit do zaměstnání. V tomto případě by pak přicházel v úvahu výsledek nadřízeného pracovníka jako svědka k pracovní morálce povinného.

Pokud povinný po nařízení výkonu rozhodnutí srážkou z jeho mzdy pro dlužné výživné a dále pro běžné výživné, rozváže pracovní poměr a do nového pracovního poměru bez vážného důvodu nenastoupí resp. novému zaměstnavateli neohlásí, že byl nařízen výkon rozhodnutí, je jednoznačně prokázán znak „vyhýbání“. Stejně tak dle mého názoru je tento znak prokázán, pokud se tak zachová povinný po vyrozumění, že byl podán návrh na nařízení výkonu tohoto rozhodnutí.

Jestliže nenastoupil do nového zaměstnání, jednal tak proto, aby se vyhnul výkonu rozhodnutí, jestliže nastoupil do nového zaměstnání a neoznámil tuto skutečnost soudu, jednal tak proto, aby zmařil či podstatně ztížil anebo oddálil výkon rozhodnutí.

Často však bývá chybně vyvozováno policejními orgány, že povinný se vyhýbá plnění vyživovací povinnosti, pouze na základě skutečnosti, že už byl v minulosti několikrát pravomocně odsouzen pro trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 213 odst. 1 tr. zákona. Tato skutečnost je však významná pro posouzení podmínek recidivy jako obecně přitěžující okolnosti dle § 34 písm. j) tr. zákona a „může velmi podstatně ovlivnit výměru trestu vzhledem k tomu, že zpravidla svědčí o tom, že ani dřívější odsouzení pachatele pro trestný čin a často ani výkon uloženého trestu nevedly k nápravě pachatele“.

Nabízí se otázka, jakým způsobem by bylo možné zákonnými nástroji proces dokazování „vyhýbání“ se povinnosti platit výživné zjednodušit.

Ze své praxe uvádím jednu z možných variant vyhýbání se povinnosti plnění vyživovací povinnosti:

Jde o případ muže, který za neplacení výživného nebyl dosud soudně trestán. Muž ve svých 45 letech v době kdy byl 23 let ženatý poznal jinou ženu, která je o 17 let mladší. Do této doby řádně pracoval a spolu se svojí manželkou se staral o tři děti z toho dvě

nezletilé. Odešel od rodiny, ale s rozvodem manželství nesouhlasil. Asi po třech měsících přestal přispívat na děti a na radu své přítelkyně onemocněl. V důsledku toho odmítl přispívat na děti s tím, že mu v důsledku nemoci nestačí peníze ani pro jeho potřebu. Při osobním jednání dal svojí manželce jednoznačně najevo, bude žádat o invalidní důchod a na děti platit trvale nebude, jelikož na to z invalidního důchodu nebude mít finanční prostředky. S rozvodem manželství nesouhlasí, jelikož je nemocen a pokud by se jeho stav ještě zhoršil, vrátí se do bytu k manželce a bude požadovat, aby se o něho starala a případně ho finančně podporovala. Jeho žena nemá možnost ho z trvalého bydliště v této situaci odhlásit, ba dokonce má k němu případně i vyživovací povinnost.

Takový případ není pochopitelně ojedinělý. V praxi je známo mnoho obdobných variant jednání povinných, kteří se snaží díky nedostatečnosti zákona vyhýbat plnění vyživovací povinnosti. Dokazování takových případů vyhýbání se povinnosti plnit vyživovací povinnost je z trestně právního hlediska velice složité a komplikované, často i nemožné. Nelze totiž jednoznačně dokázat úmysl, či nedbalost.

Rovněž nelze trestně právní formou postihnout další navazující důsledky, jako například :

Ve vztahu k oprávněné osobě je to podstatně snížená možnost získání výhodného zaměstnání, navázání nového kvalitnějšího partnerského vztahu, kulturního vyžití, vlastní seberealizace apod.

Ve vztahu k dítěti pak v souvislosti s ekonomickou situací rodiny je to podstatně omezená možnosti kulturního i sportovního vyžití, je více traumatizováno, hledá únik z neutěšené situace v rodině, čímž se podstatně zvyšuje pravděpodobnost kontaktu se závadovými skupinami mládeže, drogami, ve větším měřítku se tyto děti stávají předmětem „zájmu“ skupin a part – šikana, narůstá forma brutálního jednání a dokonce zvýšený předpoklad sebevražd nezletilých a mladistvých.

Pokud si mohu v této situaci dovolit citovat T.G. Masaryka , že: „ rodina je základem státu “ naskytá se otázka, jak je naše společnost schopna se při současném ekonomickém trendu, formulovaném do hesla „ stát není zaopatřovací ústav “ s takovýmto problémem vypořádat. Protože z věci jednoznačně a nevyhnutelně vyplývá „ jaká je a nebo bude rodina, takový je a nebo bude stát.“

Účelem této práce není popsat vývoj práva lidské společnosti, přesto je však nutné upozornit na dvě významné historické skutečnosti.

Tou první je princip zákonnosti ve státě, kdy stát je vázán právem. Koncepce právního státu vznikla v první polovině 19. století v Německu a takový stát je určen dvěma základními předpoklady :

- a) bezvýhradným panstvím zákona, který je zavazující pro všechny státní orgány
- b) zákonností realizace veškeré státní moci

Tou druhou je Ústavní zákon č.23/1991 Sb zaručující lidská práva a svobody, hospodářská, sociální a kulturní práva.

Ústava ČR z roku 1992 prohlásila „Listinu základních práv a svobod“ za součást ústavního pořádku České republiky. Pro téma této práce je důležitá Hlava čtvrtá čl.32 Listiny , ve které se mimo jiné zaručuje :

- zvláštní ochrana dětí a mladistvých
- právo dětí na rodičovskou výchovu a péči
- právo rodičů na pomoc státu

Výše uvedené zásady jsou rozvedeny v příslušných ustanoveních zákona o rodině a trestním zákoně. Jedná se o ustanovení formálně naplňující požadavky citované Listiny. Jejich účinnost v praktickém životě dnešní společnosti je však oslabena, jak je popsáno výše. Z tohoto důvodu nelze jinak, než uvítat připravované a navrhované trestně právní změny v souvislosti s vyživovací povinností.

3. Návrhy de lege ferenda

Jak již bylo v předchozích kapitolách konstatováno, současná úprava trestněprávní ochrany zanedbání povinné výživy nedoznala změn přes čtyřicet let, přestože trestní zákon byl mnohokrát novelizován a došlo ke značným změnám ve společnosti.

Vzhledem k popsaným problémům při dokazování této trestné činnosti, k zneužívání možnosti zániku trestnosti, k nerovnému postavení oprávněných osob zejména zákonných zástupců oprávněných dětí ve srovnání s osobami povinnými v trestním řízení a k dlouhodobě avizované rekodifikaci trestního zákona předkládám ke zvážení níže uvedené návrhy na novelizaci předmětných ustanovení trestního zákona.

3.1 *Novelizace § 213 tr. zákona*

S ohledem na uvedené nejasnosti, ne příliš šťastné formulace a východiska pramenící ze současného právního stavu lze ve věci navrhnout nezbytné úpravy de lege ferenda, které by byly způsobilé současnou situaci řešit. Navrhované znění § 213 trestního zákona zní:

§ 213

Zanedbání povinné výživy

(1) Kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

(2) Kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán,
a) vydá-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 oprávněnou osobu nebezpečí nouze,
b) v posledních třech letech byl odsouzen nebo potrestán za čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 a nebo se dopustil tohoto činu a trestnost činu zanikla účinnou lítostí (§ 214).

Odůvodnění návrhu:

Navrhovaná úprava se týká třetího odstavce tedy kvalifikované skutkové podstaty, která je rozšířena o alternativní znak recidivy. Někteří pachatelé se opakovaně dopouští tohoto trestného činu a bývají uznáni vinnými z trestného činu dle § 213 odst. 1 tr. zákona. Jiní pachatelé zase zneužívají možnosti zániku trestnosti, kdy jsou opakovaně stíháni pro tento trestný čin a dluh na výživném uhradí v různém stádiu trestního řízení, někdy až v řízení před soudem, přičemž jejich motivací bývá snaha neplacením výživného působit komplikace bývalému partnerovi, kterému byly děti svěřeny do péče, nebo vynutit si např. „vstřícnější“ postoj bývalého partnera při majetkoprávním vypořádání po rozvodu. Další pachatelé zneužívají skutečnosti, že bývalý partner má dobře placené zaměstnání a že oprávněné dítě se nedostane pod hranici životního minima, čímž nepřichází v úvahu plnění vyživovací povinnosti za povinného ze stranu státu, případně že bývalý partner se s povinným již nechce nikdy setkat.

Předpokládám, že hrozba vyšší trestní sazby by aspoň některé pachatele odradila od pokračování v této trestné činnosti, v důsledku čehož by se orgány činné v trestním řízení mohly více zaměřit na jiné aktuální druhy trestné činnosti.

Jsem si však vědom toho, že ani hrozba vyšší trestní sazbou nebude účinná u pachatelů, kteří se „vyznačují těmito charakteristickými znaky:

- neochotou, až neschopností pravidelného pracovního výkonu...
- skromnými požadavky na uspokojování základních lidských potřeb...
- pokládají péči o děti za výlučnou záležitost oprávněných osob dětí
- neumí hospodařit s penězi
- část neplatičů chápe výživné spíše jako příspěvek pro potřebu osoby, která má dítě ve své péči (především pro matku dítěte), případně jako podporu její nové rodiny. Utvrzuje je v tom fakt, že dítě nemá jejich příjmení, že nemají možnost dítě vidět a ani nepočítají s případnou povinností dětí postarat se o ně ve stáří, v případě, že sami

budou v nouzi.“¹⁶ Tyto charakteristické znaky stanovili autoři na základě svých zkušeností i rozboru složení osob, které v té době vykonávaly trest odnětí svobody.

3.2 Novelizace § 214 tr. zákona

Stejně tak by bylo vhodné provést návrh de lege ferenda na úpravu současně platného a účinného znění ustanovení § 214 trestního zákona. Navrhované znění § 214 trestního zákona zní:

§ 214

Zvláštní ustanovení o účinné lítosti

Trestnost zanedbání povinné výživy (§ 213) zaniká, jestliže pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlašovat rozsudek. To neplatí, jestliže v posledních třech letech byl pachatel pro tento čin odsouzen nebo potrestán nebo se dopustil tohoto činu a trestnost činu zanikla podle tohoto ustanovení.

Odůvodnění návrhu:

Z ustanovení je vypuštěna podmínka, že „trestný čin neměl trvale nepříznivých následků.“ Tuto podmínku považují v současné době za překonanou. Naopak je ustanovení rozšířeno o znak recidivy, aby této možnosti nebylo zneužíváno. Tento institut by podpořil rychlost a prokazatelnost nároku oprávněné osoby a zkrátil by již výše zmíněný a dle mého názoru nedůstojný postup, kdy oprávněná osoba musí prokazovat oprávněnost a opodstatněnost svých požadavků a nároků.

¹⁶ Krutský, I., Marešová, A., Novotná, J. *Zanedbání povinné výživy – aktuálně v současných podmínkách*. Všeřd, 1992, roč. 24, č. 4, s. 15-16

3.3 Novelizace § 89 tr. zákona v návaznosti na možnost použití § 307 tr. řádu

Spojení opatření hmotně právní povahy a procesně právních norem logicky vyplývá z názoru, že je nutno docílit i změny v ust. § 89 trestního zákona a ustanovení § 307 trestního řádu pojednávajícího o možnosti podmíněného zastavení trestního stíhání tak, aby nemohlo docházet ke zneužívání institutu účinné lítosti ve prospěch povinného, který neplní svoje povinnosti a současně v neprospěch oprávněné osoby a dítěte. Navrhované znění § 89 trestního zákona, tedy ustanovení o výkladu pojmů by dle mého názoru mělo znít takto:

§ 89

(19) Škodou se rozumí také dluh na výživném způsobený trestným činem zanedbání povinné výživy (§ 213).

Odůvodnění návrhu:

Tím, že dluh na výživném se dosud nepovažuje za škodu způsobenou trestným činem, oprávněná osoba resp. její zákonný zástupce není v procesním postavení poškozeného, čímž se dostává do nerovnoprávného postavení ve srovnání s osobou povinnou. Jako praktické důsledky mohu uvést, že soudy běžně nevyrozumívají zákonného zástupce o výsledku trestního řízení, ba dokonce odmítají poskytnout kopii meritorního rozhodnutí. Zákonný zástupce oprávněné osoby je pouze v postavení svědka a nemá právo nahlédnout do trestního spisu. Z vlastní zkušenosti mohu uvést, že se v přípravném řízení někteří obhájci povinných osob snažili zabránit, aby tomuto zákonnému zástupci byla předána kopie protokolu o jeho výsledku. Když neuspěli, tak aspoň žádali o zaprotokolování této skutečnosti.

Dalším důvodem je, že některé povinné osoby s ohledem na celkovou výši nejsou schopny najednou dlužné výživné uhradit. Tím přicházejí o možnost zániku trestnosti, přestože v době trestního řízení již mají zaměstnání a jsou schopny a ochotny dlužné výživné splácet a samozřejmě hradit běžné výživné. Řešením by tedy byla dohoda o náhradě škody formou přiměřených měsíčních splátek po dobu jednoho roku až dvou let, přičemž tuto dobu by státní zástupce případně soud stanovil v rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání jako dobu zkušební dle § 307 odst. 2 tr. řádu. Současně dle § 307 odst. 4 tr. řádu by stanovil povinnost řádně hradit běžné výživné. Tato možnost a současně hrozba spočívající v pokračování trestního stíhání by podle mého názoru splnila účel trestněprávní ochrany vyživovací povinnosti, to znamená zajistit plnění vyživovací povinnosti pravidelně a v plném rozsahu. Jednalo by se tedy o účelný odklon v trestním řízení, který je v zájmu oprávněné a povinné osoby a také společnosti a který odpovídá současnému trendu odklonů nastolenému poslední novelizací trestního řádu s účinností od 01.01.2004.

Závěr

Problematika vyšetřování trestného činu zanedbání povinné výživy bývá často podceňována, a to jak policejními orgány z hlediska rozsahu a kvality dokazování, tak orgány sociálně právní pomoci dětí a mládeže z hlediska významu rodinoprávní a trestněprávní ochrany vyživovací povinnosti. Důkazem toho je i skutečnost, že doposud nebyla zpracována komplexní metodika vyšetřování tohoto trestného činu.

Pro snazší pochopení této problematiky jsem v úvodních pasážích popsal pojem, význam a druhy vyživovací povinnosti a dále vývoj naší trestněprávní ochrany vyživovací povinnosti a její současnou úpravu.

V hlavní části práce jsem se zaměřil na aktuální problémy, které vyvstávají při vyšetřování tohoto trestného činu a prosazování nároků ze strany oprávněných osob s důrazem na podmínky a posuzování zániku trestnosti, zvláštnosti dokazování zejména znaku „vyhýbání“ a dále postup stanovení období skutku a výše dluhu na výživném. Zároveň jsem popsal problematiku stanovení výše vyživovací povinnosti pro účely trestního řízení formou řešení předběžné otázky dle § 9 odst. 1 tr. řádu a uvedl skutečnosti, které by mohly být orientační pomůckou pro orgány péče o dítě při smluvním stanovení výše výživného, neboť k tomu dosud neexistuje žádná použitelná, oficiální a prováděná metodika. Tyto a další okolnosti, jakož i vývoj trestné činnosti zanedbání povinné výživy jsem dokumentoval v příloze práce na grafech.

Zcela úmyslně jsem se vyhnul excesům ze strany oprávněné osoby, tedy situacím, kdy požadavky jsou zcela nereálné nebo neúměrně vysoké. Domnívám se, že řešení této problematiky by bylo nad rámec mé práce.

Jsem přesvědčen, že současná úprava trestněprávní ochrany vyživovací povinnosti již neodpovídá potřebám oprávněných osob, a proto jsem uvedl návrhy de lege ferenda na novelizaci příslušných ustanovení trestního zákona včetně odůvodnění.

Doufám, že práce přispěje k objasnění trestněprávních okolností této problematiky a tím dopomůže k orientaci i profesionálnějšímu a efektivnějšímu přístupu a řešení této problematiky nejen ze strany orgánů činných v trestním řízení, ale i orgánů sociálně právní ochrany dětí a mládeže.

Resumé:

V úvodu jsem nastínil problematiku, kterou se budu zabývat: „Zanedbání povinné výživy v návaznosti na současnou právní ochranu matky a dětí a sociální důsledky trestného činu zanedbání povinné výživy, prezentoval jsem cíl a metody výzkumu, jakož i použitou odbornou terminologii.

V první kapitole jsem vysvětlil pojem a obsah výživného, jakož i druhy výživného, vyživovacích povinností a trestně právní a společenské souvislosti neplacení výživného.

Ve druhé kapitole jsem popsal důvody a význam trestní ochrany vyživovací povinnosti, včetně historického vývoje, trestně právní ochrany vyživovací povinnosti a popisu současného stavu v dané problematice.

Ve třetí kapitole jsem se věnoval možným novelizacím §§ 213 a 214 trestního zákona de lege ferenda, které by mohly pomoci řešit negativní sociální důsledky neplacení výživného včetně odůvodnění, které má prameny v mé osobní znalosti problematiky z dlouhodobé praxe.

Anotace:

Tato práce pojednává o sociálních aspektech trestného činu zanedbání povinné výživy. Práce je rozdělena do úvodní části, čtyř samostatných kapitol a závěru. V práci je shrnut současný stav v problematice, historický vývoj legislativního rámce dané úpravy a jsou nastíněny problémové a nejasné oblasti současné trestně právní úpravy a rovněž tak je poukázáno na mnohdy sociální původ a zejména na sociální následky zanedbání povinné výživy ze strany povinné osoby. V závěru práce jsou rozvinuty návrhy na změny legislativního rámce upravujícího skutkovou podstatu trestného činu zanedbání povinné výživy a tím i posílení pozice oprávněné osoby, zejména dítěte a zmírnění negativních sociálních dopadů tohoto trestného činu.

Klíčová slova:

Zanedbání povinné výživy; vyživovací povinnost; trestněprávní ochrana dítěte; sociálně právní ochrana dítěte; sociální dopady neplacení výživného; zákon č. 94/1963 Sb., o rodině; zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Annotation:

This thesis deals with social aspects of an offence of neglect of compulsory maintenance. It is divided into an introduction, four separate chapters and a conclusion. It summarises the current situation in the aforementioned problems, historical development of the legal framework of the given regulation and it outlines the problem and unclear areas of the present criminal legislation. Many a time the social origin and specially the social consequences of neglect of compulsory maintenance from the part of the obliged party are pointed out. The conclusion provides the proposals of how to change the legal framework regulating the body of the offence of neglect of compulsory maintenance, and thus strengthening the position of the injured party, especially the child, and reducing the negative social impacts of such offence.

Key words:

Neglect of compulsory maintenance; duty to support and maintain; criminal law protection of a child; social legal protection of a child; social impacts of failure to pay maintenance and support allowance; Act No. 94/1963 Coll. on Family; Act No. 140/1961 Coll., Criminal Act.

Použitá literatura a prameny:

BALÁK, F., PÚRY, F. a kol. *Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu*, Svazek 7, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 219-224

BALÁK, F., PÚRY, F. a kol. *Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu*, Svazek 9, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 198-203

DOLENSKÝ, A. *Zanedbání povinné výživy*. AUC Iuridica, 1964, č. 2

FIALA, Z. *Některé otázky zániku trestnosti trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 213 trestního zákona účinnou lítostí ve smyslu ustanovení § 214 trestního zákona*. Praha: Policejní akademie ČR, Katedra trestního práva, 1998 (ZP 1174)

HANTÁKOVÁ, I. *Vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi*. Praha: Policejní akademie ČR, Katedra soukromoprávních disciplín, 1997 (ZP 494)

HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001

HOLUB, M., NOVÁ, H. *Zákon o rodině a předpisy související*, 4. vydání. Praha: Linde, 2000

HRACHOVEC, P. *Dodatečné splnění vyživovací povinnosti jako podmínka účinné lítosti*. Právní rozhledy, 1999, roč. 7, č. 6, s. 319-321

CHMELÍK, J. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*, 2. vydání. Praha: Policie ČR, ÚV pro ČR a Ministerstvo vnitra ČR, 1998, s. 47-52

CHMELÍK, M., MALÝ, V. *K některých problémům kriminalistického objasňování – zanedbání povinné výživy vyplývající ze zákona o rodině*. Kriminalistický sborník, 1970, roč. 14, č. 8, s. 461-480

JELÍNEK, J., SOVÁK, Z. *Trestní zákon a trestní řád* (Poznámkové vydání s judikaturou, 16. vydání. Praha: Linde, 2001

KRUTSKÝ, I., MAREŠOVÁ, A., NOVOTNÁ, J. *Zanedbání povinné výživy – aktuálně v současných podmínkách*. Všechno, 1992, roč. 24, č. 4, s. 12-25

NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O. *Vyživovací povinnost (Praktická příručka a vzory)*, 1. vydání. Praha: Linde, 1995

NOVOTNÝ, F a kol. *Trestní kodexy*, 1. vydání. Praha: Eurounion, 1998

NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., PÚRY, F a kol. *Trestní právo hmotné, II. Zvláštní část*, 3. vydání. Praha: Codex, 1997

REBRO, K. *Latinské právnické výrazy a výroky*, 1. vydání. Praha: Ivo Železný, 1999

ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon, komentář*, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001

VYBULKA, M. *Táto, kdy zaplatíš?* Mladý svět, 1998, roč. 40, č. 11, s. 30-31

Zieglerová, D. *Zanedbání povinné výživy*. Praha: Policejní akademie ČR, Katedra trestního práva, 1998 (ZP 1179)

ASPI Publishing s.r.o. *Právní informační systém ASPI – verze Student ASPI*. Praha: 2001

zákon č. 4/1931 Sb., na ochranu osob oprávněných požadovati výživu, výchovu a zaopatření

zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních

zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon,

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění

zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, v platném znění

zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, v platném znění

zákon č. 23/1991 Sb., Listina základních práva a svobod

zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, v platném znění

zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, v platném znění

zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění

zákon č. 29/2000 Sb., o poštovních službách a o změně některých zákonů (zákon o poštovních službách), v platném znění

nařízení vlády č. 176/1996 Sb., kterým se stanoví výše příspěvku na úhradu péče poskytované mládeži umístěné ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy nebo preventivní péče, v platném znění

MAN, V., ŽÁK, P. *Stručný slovník právních pojmů*. Brno: 2003

statistické údaje Policie České Republiky za období 2000-2004

Statistika trestných činů zanedbání povinné výživy v jednotlivých obvodech města Brna v roce 2000

2000	Zjištěno	Objasněno		Spácháno skutků			Stíháno, vyšetř. osob		
		Počet	Tj.	Reci- divisté	Mladiství	Mládeží	Celkem	Reci- divisté	Mladiství
			%						
<i>střed</i>	47	47	100,00	34	0	0	38	29	0
<i>Žabovřesky</i>	28	28	100,00	5	0	0	24	5	0
<i>Sever</i>	75	75	100,00	28	0	0	64	23	0
<i>Židenice</i>	101	101	100,00	4	0	0	93	4	0
<i>Král. Pole</i>	75	75	100,00	8	0	0	70	6	0
<i>Komárov</i>	21	21	100,00	4	0	0	19	4	0
<i>Výstaviště</i>	92	92	100,00	17	0	0	63	10	0
<i>Bystřec</i>	18	18	100,00	4	0	0	15	3	0
<i>OŽP</i>	1	1	100,00	0	0	0	1	0	0
BRNO	458	458	100,00	104	0	0	387	84	0

Statistika trestných činů zanedbání povinné výživy v jednotlivých obvodech města Brna v roce 2001

2001	Zjištěno	Objasněno		Spácháno skutků					Stíháno, vyšetřováno osob			
		Počet	Tj. %	Alkohol	Recidivisté	Děti	Mladiství	Mládeží	Celkem	eRecidivisté	Děti	Mladiství
<i>střed</i>	54	54	100,00	0	23	0	0	0	38	13	0	0
<i>Žabovřesky</i>	34	34	100,00	0	8	0	0	0	30	6	0	0
<i>Sever</i>	74	74	100,00	0	30	0	0	0	67	28	0	0
<i>Židenice</i>	100	100	100,00	0	4	0	0	0	95	4	0	0
<i>Král. Pole</i>	76	76	100,00	0	8	0	0	0	66	7	0	0
<i>Komárov</i>	10	10	100,00	0	3	0	0	0	9	3	0	0
<i>Výstaviště</i>	90	90	100,00	0	26	0	0	0	78	20	0	0
<i>Bystřec</i>	13	13	100,00	0	3	0	0	0	13	3	0	0
<i>OŽP</i>	0	0	0,00	0	0	0	0	0	0	0	0	0
BRNO	451	451	100,00	0	105	0	0	0	396	84	0	0

Statistika trestných činů zanedbání povinné výživy v jednotlivých obvodech města Brna v roce 2002

2002	Zjištěno	Objasněno		Spácháno skutků					Stíháno, vyšetřováno osob			
		Počet	Tj. %	Alko- hol	Reci- divisté	Děti	Mladiství	Mládeží	Celkem	Reci- divisté	Děti	Mladiství
<i>střed</i>	37	37	100,00	0	16	0	0	0	32	12	0	0
<i>Žabovřesky</i>	36	36	100,00	0	8	0	0	0	31	7	0	0
<i>Sever</i>	90	90	100,00	0	51	0	0	0	83	47	0	0
<i>Židenice</i>	59	59	100,00	0	5	0	0	0	56	4	0	0
<i>Král. Pole</i>	83	83	100,00	0	20	0	0	0	79	20	0	0
<i>Komárov</i>	22	22	100,00	0	5	0	0	0	22	5	0	0
<i>Výstaviště</i>	68	68	100,00	0	20	0	0	0	61	18	0	0
<i>Bystřc</i>	11	11	100,00	0	2	0	0	0	11	2	0	0
<i>OŽP</i>	1	1	100,00	0	1	0	0	0	0	0	0	0
BRNO	407	407	100,00	0	128	0	0	0	375	115	0	0

Statistika trestných činů zanedbání povinné výživy v jednotlivých obvodech města Brna v roce 2003

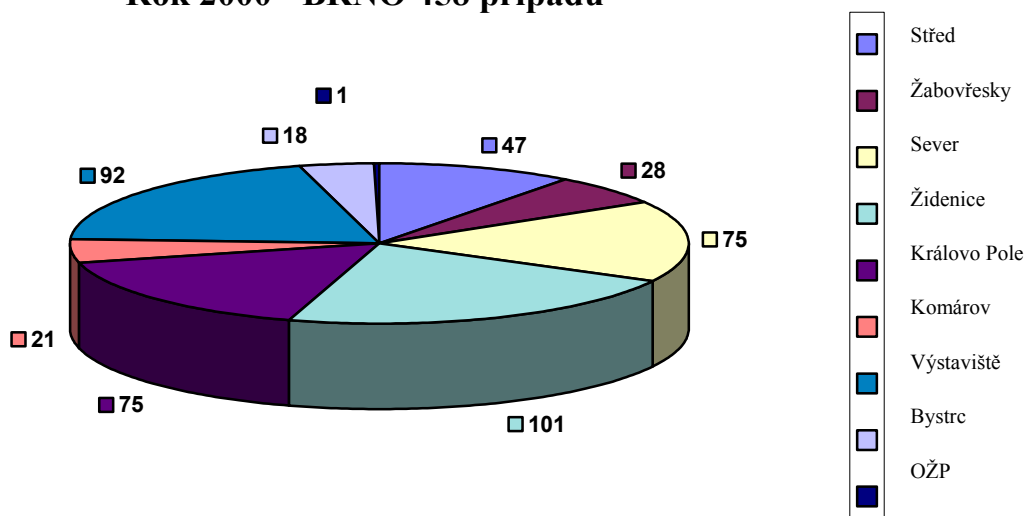
2003	Zjištěno	Objasněno		Spácháno skutků			Stíháno, vyšetřováno osob				
		Počet	Tj. %	Reci- divisté	Děti	Mladiství	Celkem	Reci- divisté	Děti	Mladiství	Ženy
<i>střed</i>	56	56	100,00	22	0	0	53	22	0	0	3
<i>Žabovřesky</i>	51	51	100,00	33	0	0	46	29	0	0	3
<i>Sever</i>	108	108	100,00	63	0	0	105	60	0	0	12
<i>Židenice</i>	71	71	100,00	4	0	0	65	4	0	0	7
<i>Král. Pole</i>	82	82	100,00	42	0	0	78	39	0	0	9
<i>Komárov</i>	44	44	100,00	19	0	0	42	17	0	0	8
<i>Výstaviště</i>	74	74	100,00	45	0	0	72	44	0	0	7
<i>Bystřc</i>	26	26	100,00	16	0	0	23	14	0	0	2
<i>OŽP</i>	0	0	0,00	0	0	0	0	0	0	0	0
BRNO	512	512	100,00	244	0	0	484	229	0	0	51

Statistika trestných činů zanedbání povinné výživy v jednotlivých obvodech města Brna v roce 2000

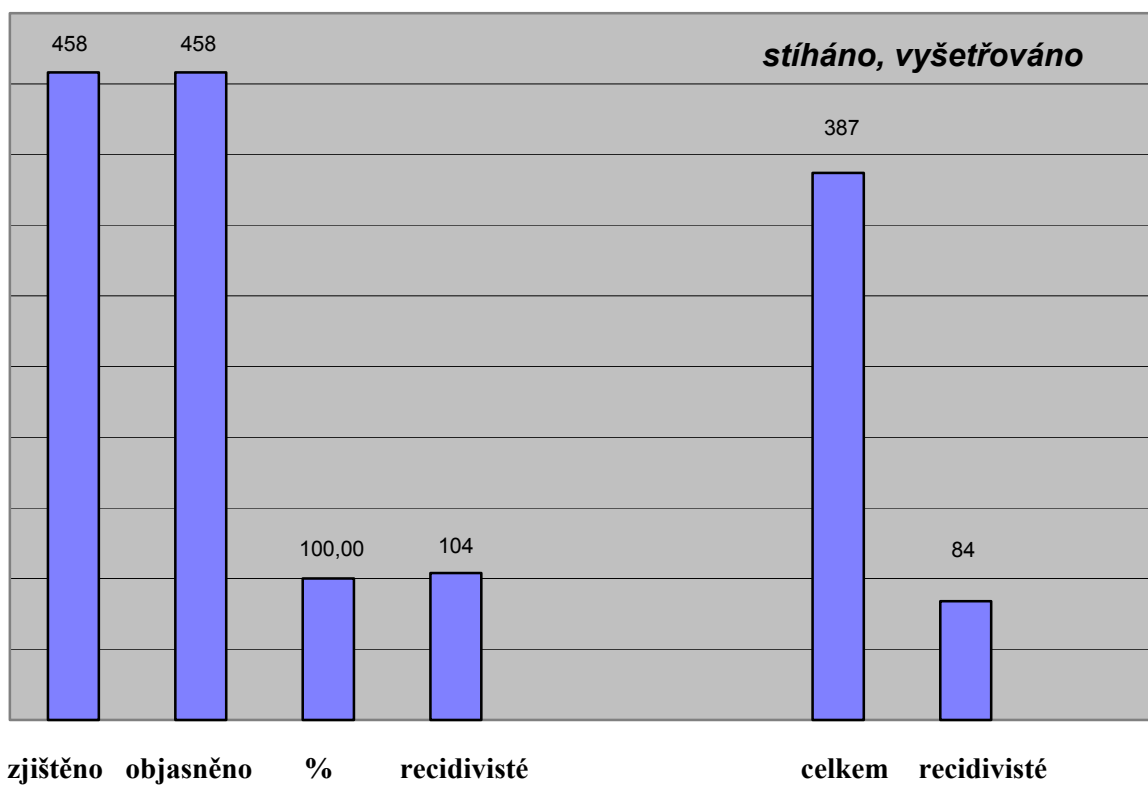
2004	Zjištěno	Objasněno		Spácháno skutků			Stíháno, vyšetřováno osob			
		Počet	Tj.	Reci- divisté	Mladiství (16-18 let)	Děti (1-18 let)	Celkem	Reci- divisté	Mladiství (16-18 let)	Ženy
			%							
střed	53	53	100,00	27	0	0	48	25	0	0
Žabovřesky	58	58	100,00	37	0	0	56	36	0	3
Sever	100	100	100,00	55	0	0	98	55	0	7
Židenice	78	78	100,00	6	0	0	74	5	0	9
Král. Pole	69	69	100,00	33	0	0	64	30	0	7
Komárov	47	47	100,00	34	0	0	43	33	0	1
Výstaviště	47	47	100,00	34	0	0	43	33	0	1
Bystřc	21	21	100,00	12	0	0	19	10	0	1
OŽP	0	0	0,00	0	0	0	0	0	0	0
BRNO	509	509	100,00	259	0	0	474	242	0	34

Grafické znázornění zastoupení tr.činu zanedbání povinné výživy dle jednotlivých obvodů ve městě BRNĚ

Rok 2000 - BRNO 458 případů

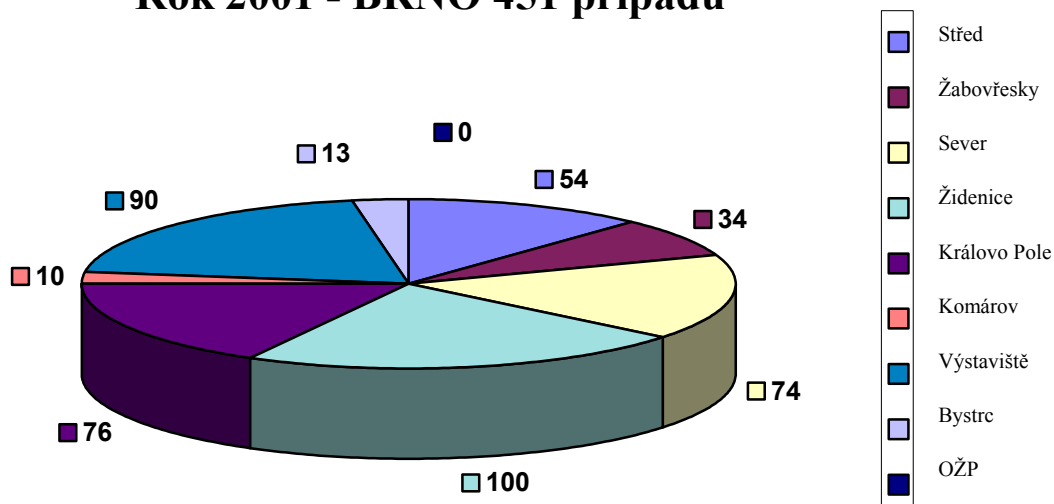

Počet případů

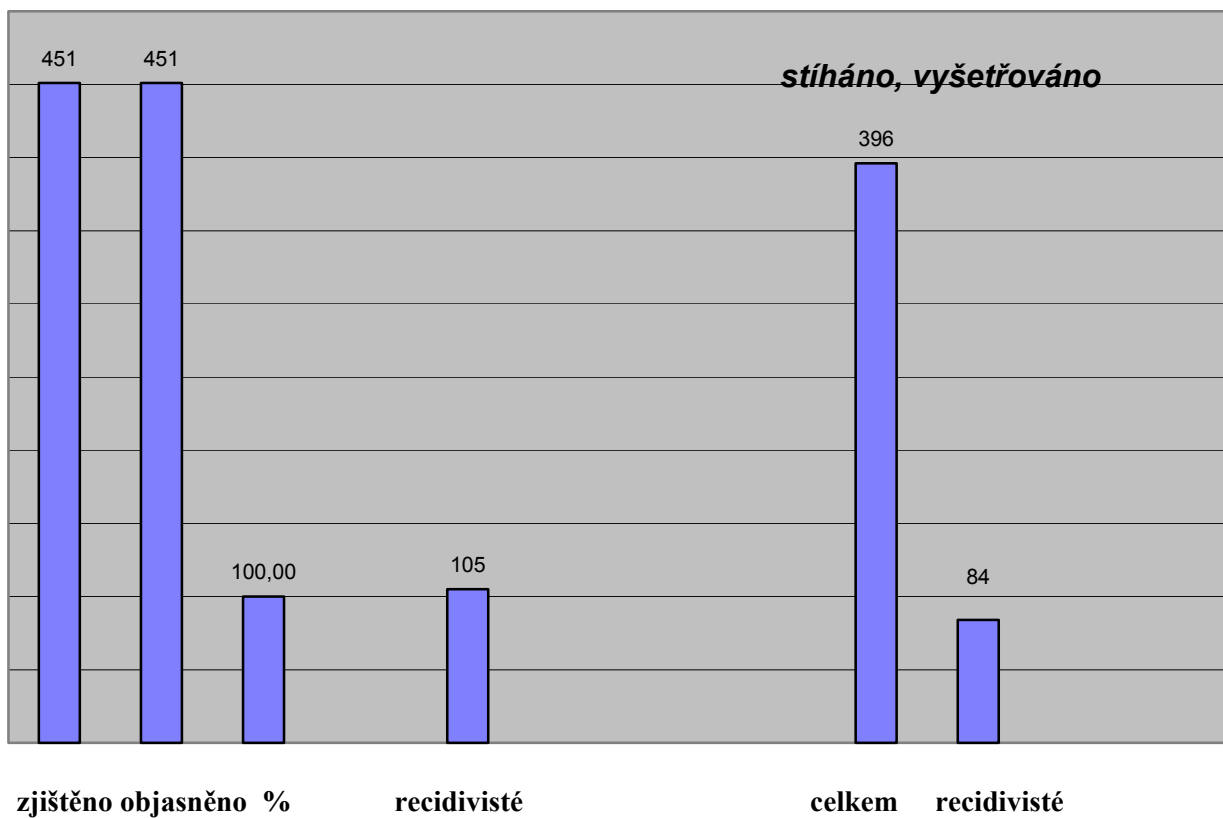

Grafické znázornění zastoupení tr.činu zanedbání povinné výživy dle jednotlivých obvodů ve městě BRNĚ

Rok 2001 - BRNO 451 případů

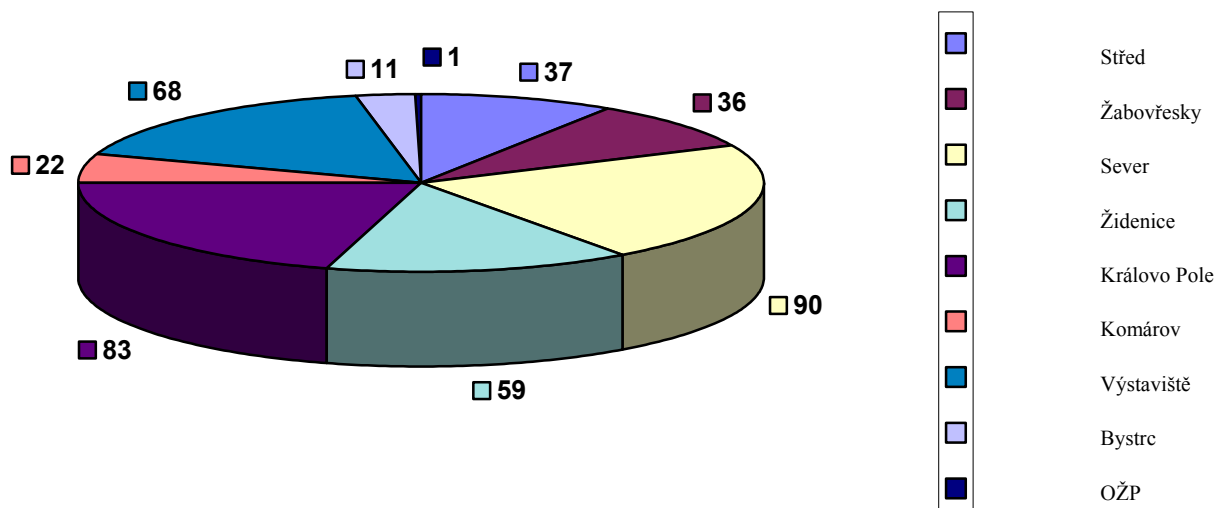

Počet případů

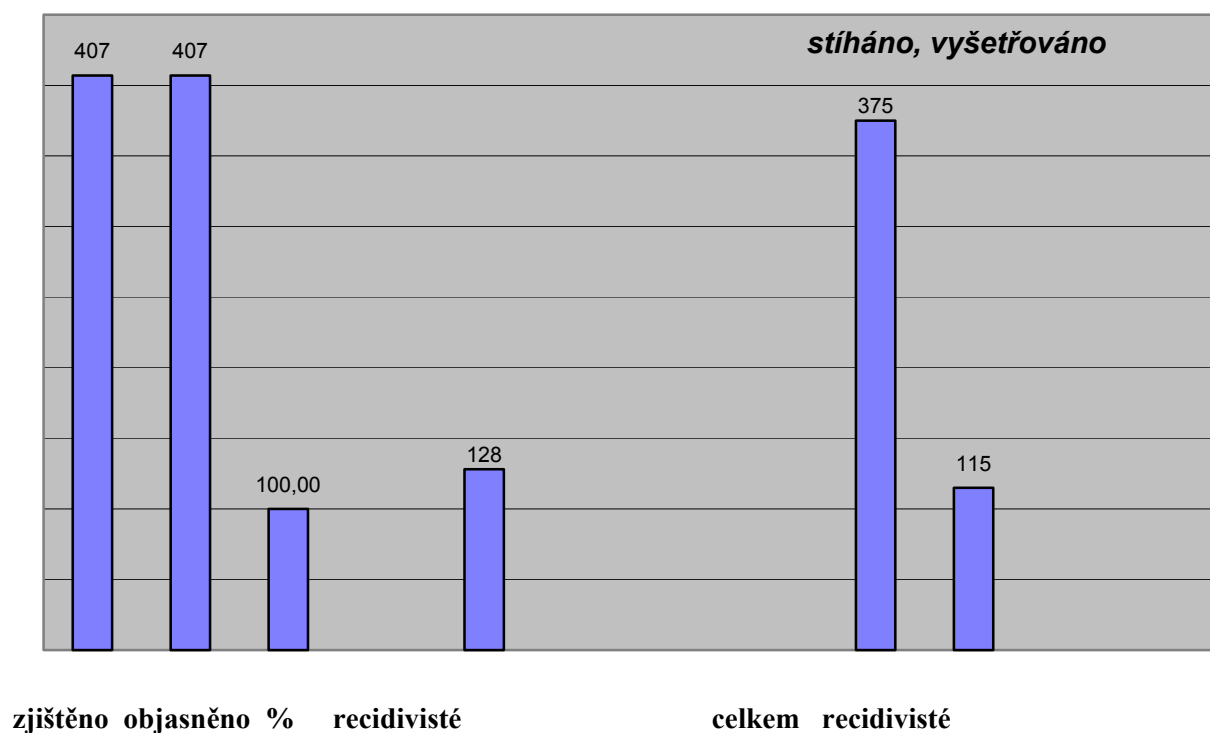

Grafické znázornění zastoupení tr.činu zanedbání povinné výživy dle jednotlivých obvodů ve městě BRNĚ

Rok 2002 - BRNO 407 případů

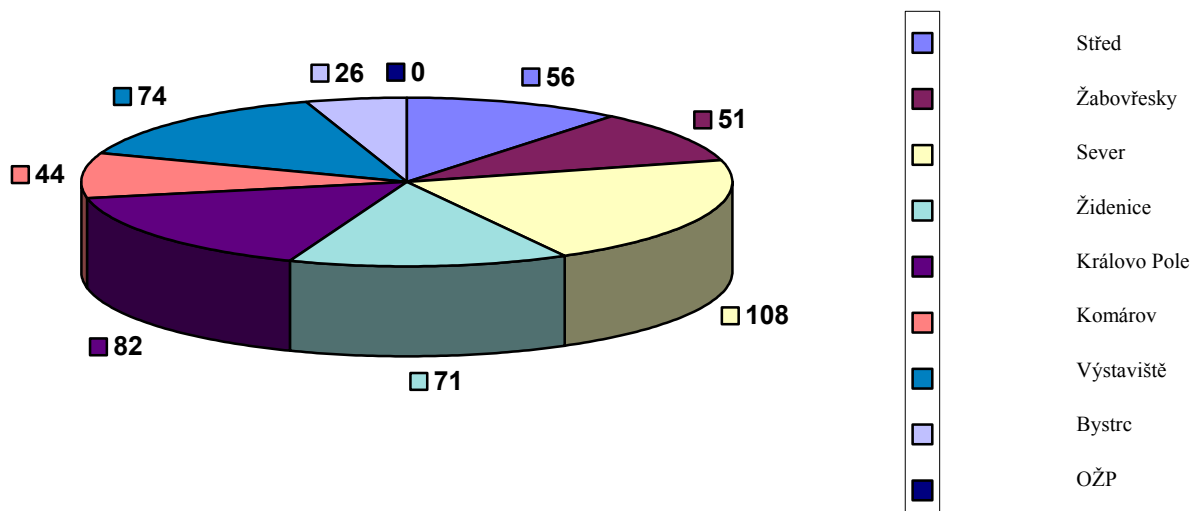

Počet případů

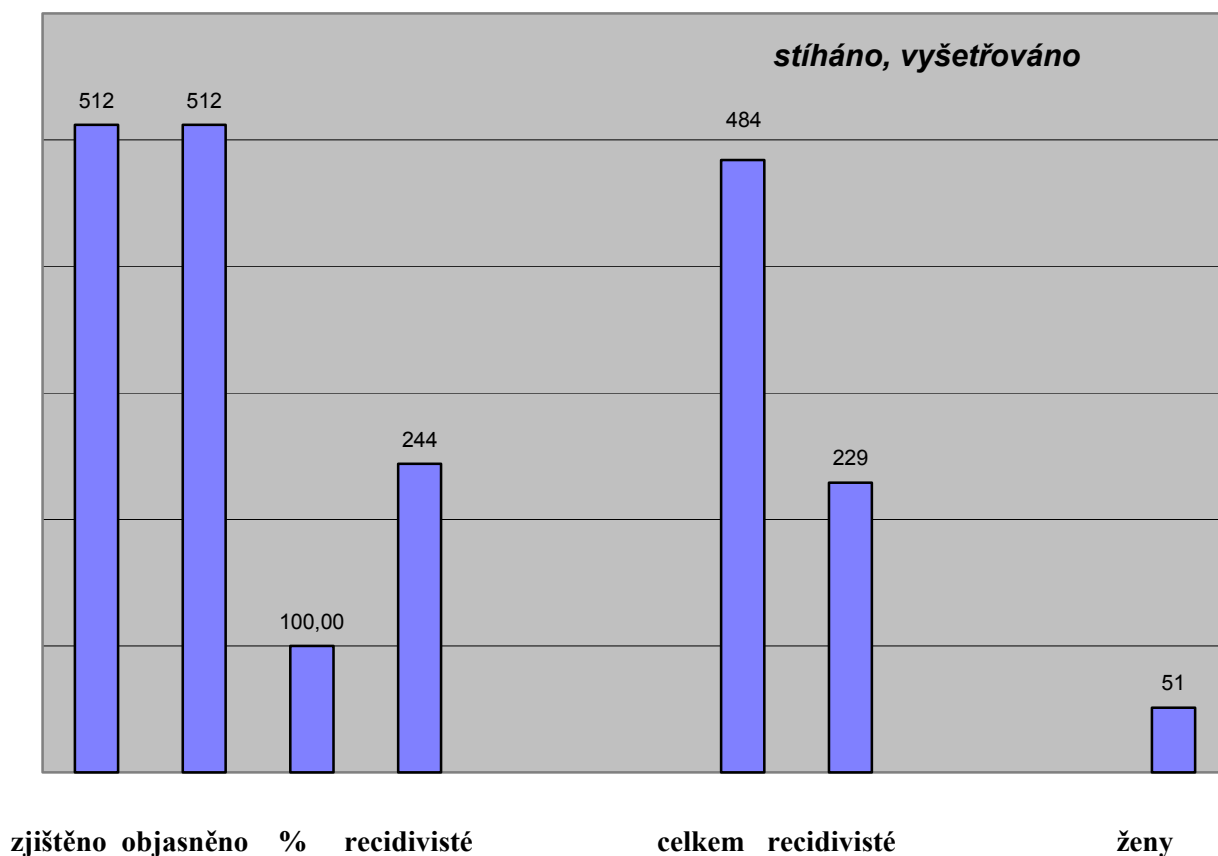

Grafické znázornění zastoupení tr.činu zanedbání povinné výživy dle jednotlivých obvodů ve městě BRNĚ

Rok 2003 - BRNO 512 případů

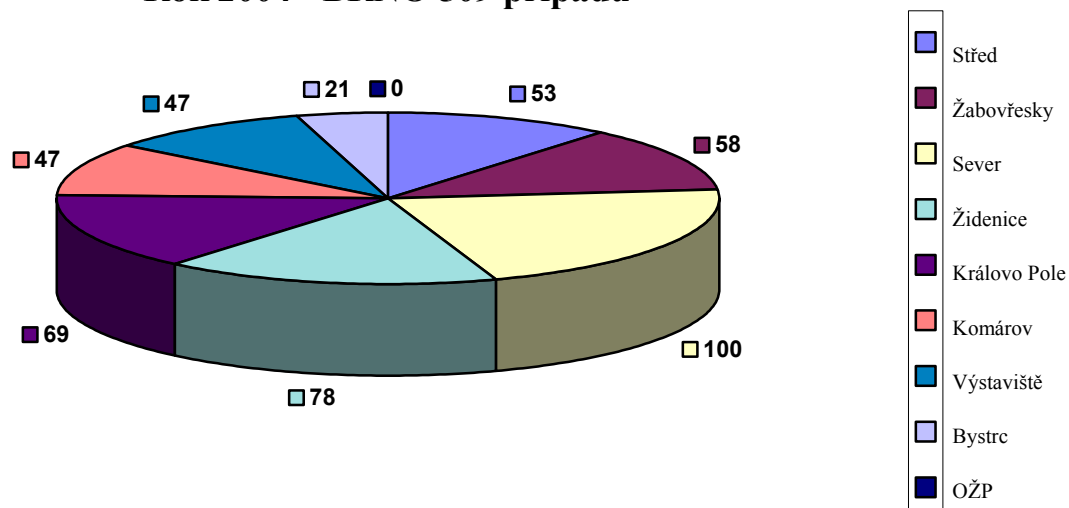

Počet případů

Grafické znázornění zastoupení tr.činu zanedbání povinné výživy dle jednotlivých obvodů ve městě BRNĚ

Rok 2004 - BRNO 509 případů

Počet případů

